

«Ezin zara torturaren zamapean egon bizi guztian»

Martin Orbe

Abadea ere torturatua

Martin Orbek bazuen lagun bat, Eusebio Martija, inoiz hari zelan zegoen galdetu eta "Ederto, xehetasunetan sartu gabe", Martini erantzun ohi ziona. Xehetasunetan sartu gabe Martin Orberen bizia ere: hierarkiatik aparteko apaiza, irakaslea, torturatua, Zamorako kartzelan egona, Gogor taldekoa, UEUren gidari... Xehetasunetan sartzera egin dugu, Orberen lagun Martija hark ez bezala. Nola esango nizuke, bada?

Testua: Miel A. Elustondo

Argazkiak: Zaldi Ero

1958an apaiztu zinen. Handik bi urtera, 1960an, Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroako 339 abadek Francoren Erregimenaren gehiegikeriak salatzeke gutuna idatzi eta bidali zieten Espainiako goetzainei, Nuntzioari eta Vatikanoko Estatu Idazkaritzari.

Nire izena ez duzu han ikusi... Zeanur-in nengoen, joan berritan. Gutunaren eragileek ez ninduten ezagutzen, herrian lehenagotik zegoen abadea baino, abade oso ezaguna, adinekoa, Gabriel Manterola.

Labayru Institutuko buru Ander Manterolaren osaba. Ingalaterran hamar urtez erbesteratua egon zen Gabriel Manterola, *Ekin* euskarazko aldizkariaren zuzendari eta idazle...

Horixe! Hura zen erreferente nagusia,

normala denez. Asko estimatzen nuen Gabriel. Hura beti liburu irakurtzen-eta bai, baina ez oso gizon praktikoa. Zerbait esan zidan, baina xehetasunik gabe. Ni, bestalde, Zeanuriko Lanbide Eskolan nengoen irakasle, nahiko lotuta alde horretatik. Julen Kaltzada Orozkon zegoen... Ibilgailurik ere ez neukan, baina Julenekin komentatzeko asmoa hartu nuen. Bitarte horretan, sinadurak argitaratu zituzten eta hortxe gelditu nintzen ni, sinatu barik.

Garai berri bat etorri zen...

Seminarioan ezagutu ez nuen giroa. Oso urte mugituak izan ziren. Gauza bat baino gehiago izan ziren. Abade gaztea nintzen, elizako neure egitekoak bete behar nituen, eta gainera, irakasle nintzen herriko lanbide eskolan, Zeanu-

Martin Orbe Monasterio

Errigoiti, 1934

Abade Zeanurikoa, hogeitaz urtez. Gogor taldekoa. Espainiako konkordatu kartzelan preso eduki zuten 1969tik 1972ra Zamoran. Gordin kontatuak ditu torturak *Zamorako apaiz-kartzela* (Txalaparta, 2011) eta *Apaizak ere torturatuak* (Intxorta 1937, 2017) liburuetan. Espetxetik irten eta, berriz atxilo hartu baino lehen, Ipar Euskal Herrira ihes egin zuen. Udako Euskal Unibertsitatea gidatu zuen 1976tik 1983ra. UEUren Merezimendu saria jaso zuen 2012an. Euskaltzain ohorezko ere bada. Abade irauten du.

rin. Abade gaztea nintzela esan dut, eta abade gazteak gogo berezia izaten du gazteekin lan egiteko. Gu apaiztu eta gutxira Herri Gaztedi hasi zen. Gipuzkoatik etorri zen Bizkaira, Valentin Zamorak ekarrita. Ander Manterolarekin kontaktatu zuen lehenengo. Ikastaro bat antolatu zuten Bilbon, eta herrietako abadeoi gazteak bidaltzeko eskatu ziguten. Nik bost bidali nituen, kategoriako mutilak bostok. Herri Gaztedi benetako eskola izan zen guretzat. Gure pastoral lana egiteko beste ikuspegi bat eman zigun. Seminarioan goitik beherantz lan egiten irakatsi ziguten, goian dagoen Jainkoaren irakaspena behean dagoen herriari transmititzen. Herri Gaztedik, aldiz, guztiz alderantzizko bidea irakatsi zigun: “Hor dugu jendartea, hor herria –Euskal Herria, bere arazoen jabe–, hortik abiatuta, nola txertatu herri horretan Jainkoaren mezua?”. Orduantxe ikasi genuen elizan –eta Herri Gaztedin–, seglarak zirela inportanteak. Sekulako ikasbidea izan genuen Herri Gaztedi.

1964an, Bigarren Kontzilioa hasi zuen eliza katolikoak. Horrek zuen bidea hauspotu zuen, inondik ere.

Nola esango nizuke, bada? Vatikanoko Bigarrenak gure bidea berretsi baino ez zuen egin. Gogoratzen naiz Herri Gaztedi talde bat sortu zela Karrantzan, eta bertako batek esan zuela: “Behin jarriko dute baserritarra aita santu [Joan XXIII.a], eta saltsa galanta sortu du!”...

Urte berean hasi zen Patxi Bilbao abadea Gamizen (Bizkaia) salatzen udal agintariak Espainiako bandera eliza barruraino sartzen zutela.

Bai. Herri Gaztedik bazuen arduradun bat –kontziliarioa deitzen genuena–, eta gu ere elkartzen hasi ginen, batzarrak egiten. Hori indartu egin zen eta horrela etorri zen gero Derioko itxialdia, 1968ko azaroan. 60 apaiz zarratu ginen, eta hilabete egin nuen... Hala ere, ez nintzateke zuzena izango Zeanuriko lanbide eskolako lana aipatuko ez banu, asko lagundu zidan eta. Hara joan eta hiru urtera eskolako zuzendari egin ninduten, eta hor dator kontua. Ikasleen arazo asko zuzendariak entzun behar izaten zituen. Ama batek: “Gure semeak dio azterketa ondo egin duela, baina suspentitu egin dutela”. Beste batek: “Hortxe dago mutil bat, etorri gura du, baina ez dauka dirurik eskola pagatzeko”... Ez da

berdin jendearekin harremanak eduki –nahiz eta oso harreman onak eduki–, abade huts modura, edo abade eta irakasle edo langile modura.

Zer esan gura duzu?

Nola esango nizuke, bada? Bizitzaren alderdi praktikoak hor direla beti. Ama bat semearen problemak kontatzen etorri eta ez diozu esango hiru Agur Maria errezatzeko, ezta? Eta lana ere, eskolako lana eta abade lana ez dira berdin: goizeko zazpietan meza ematen nuen, eta eskolan nintzen zortzietan, eguerdi arte. Ordu bietan berriro eskolara, seirak arte. Oso historia polita da Zea-nuriko lanbide eskolarena. Mereziko luke kontatzea. Zer edo zer ere idatzi dut horretaz. Gauza handia izan zen niretzat eskola. Bizitza bera irakatsi zidan. Abade alferra bazara, ezer egin barik bizi zintezke. Jator antza bazara, meza-txoa eman goizean, umetxoei doktrina apur bat irakatsi, gaixo batzuk ikusten joan, pobre batzuei apur bat lagundu... justifikatzen duzu zure lana. Baina neurri handi batean, zeuk egiten duzu zeure programa. Behar bati, lan bati lotuta bazaude, behar horrek lotzen zaitu, eta behar horrek dakarren guztiari ere bai.

Urte mugituak esan duzu arestian. 1968an, ETaren lehen hilak. 1969ko apirilaren 9an, Artekaleko erorikoa. Atxilotuak, batetik, ihes egitea lortzen duen Mikel Etxeberria zauritua, bestetik. Honen taxia hartzen du, Orozkora nahi duela esanez Fermin Monasterio taxilariari. Gero, taxilariaren eta ETako kidearen arteko sesioa, eta Monasterioren heriotza. Atxilotetak datoz ondoren. Tartean, zu.

Mutila Orozkon ezkutatu zen. Andre-gaiari nola edo hala jakinarazi zioten Mikel zaurituta zegoela, eta hark niri, berriz, ea zerbait egin ahal nuen. Andregaia –Laudiokoa–, Maite Idirini joan zitzaion, eta biak elkar hartu eta Areatzako sakramentinoetara joan ziren, Mikelen osaba bat, Paulo, han zegoen eta. Baina sakramentinoen etxea guardia zibilez inguratuta zegoen, eta taxilariari aurrera joateko esan zioten neska biek. Maite Idirinek ezagutzen ninduen, bazekien ni eskolan nengoe-la –Zeanuri eta Areatza tartean zegoen, eta dago eskola–, eta niregana etorri ziren. Mutila larri zaurituta zegoela zioten, eta ni Bilbora joatekoa nintzenez, behar izanez gero han elkartuko ginela

esan nien. Bilbon elkartu gineneko, medikuarekin [Josu Arenaza] egonak ziren, sendagaiak eman zizkien hark, eta gero, Orozkoko abadeak gorde zituen, sagrarioan. Tartean, berriz –segurue-na–, Artekalen atxilotutakoei Orozkoko hirukoaren izena atera zieten, eta hark Mikelen andregaiaren izena eman zuen, eta hark, nirea. Eta etorri ziren niregana.

Non atxilotu zintuzten?

Eskolan. Brigada sozialeko hiru polizia sekreta etorri ziren, eta hura elizbarrutiaren eskola zela esan nien, ea hara sartzeko gotzainaren baimenik zuten galdetu nien. Deia egin nahi zutela esan zidaten: “Baduzue telefonorik?”, eta nik: “Ez”. Eta nik hori esan eta bi minutura, eskolako telefonoak jo zuen. Tailerrean geneukan, eta fuerte jotzen zuen, gero. Baina eurak isilik. Handik gutxira, Criado famatua etorri zen. [Felix Criado Santos, Bilboko Brigada sozialeko polizia burua, torturatu gogorra] Criado ez zegoen txantxetarako. “Zer gotzain eta gotzainondo, gero! Esku-bilurrak eta pistolak!”. Ordurako ikasleak ere jabetu ziren, eta guardia zibilek atera nindute-nean, korridorea egin zuten ikasleek; negarrez, batzuk. “Lortu duzu gura zenue-na!”, guardia batek. Eta nik: “Ez, ez dut gura nuena lortu. Nik bertan gura nuen”. Etxera eraman ninduten, baina nik han ez neukan ezer, eta handik Indautxura.

Ordukoak dira Zamorako apaiz-kartzela eta Apaizak ere torturatuak liburuetan kontatu dituzun izugarrikeriak, urte askoan isilean eraman izan dituzunak.

Isilik, baina ez dira ahazten horiek. Nola esango nizuke, bada? Torturaren esperientzia oso gauza gogorra da, ahal den moduan gainditzeko ahalegintzen gara. Gaztea nintzen orduan, eta nahiz eta tortura gogoan gelditu betiko, ez zait ahazten gure aitak, torturatu egin nindutela entzun zuenean, dirudienez, esan zuena: “Nortzuk dira, bada, horiek, nire semea jotzeko?”. Ezin zara torturaren zamapean egon bizi guztian. Eta, bestalde, bizian izan ditut beste esperientziak, positiboak. Lanbide eskola, orduko lana, oso lagun onak, UEU... Horrekin guztia-rekin beste modura bizi zara. Dena ez da tortura izan.

Hiru urte egin zenituen Zamoran, apaiz kartzelaren liburuan ageri da hori ere.

Bai. Eta handik irten eta Zeanurira nahi

nuen berriro, arrazoi batetarik: oraindino Franco bizi zen, egurra ematen, eta herriaren aurrean erakutsi nahi nuen Franco bizi arren, eta egurra hartu arren, ez genuela beldurtu behar, aurrera egin behar genuela. Baina ez nuen hori pulpitutik esango. Nahi nuen berriro eskolara joan, baina han beste zuzendari bat zuten ordurako. Handik urteetara, eskolako gidari Luis Arregik esan zidan ez nindutela zuzendari berriz hartu, kartzelaz gero markatua nengoela, eta horrek eskolari ez ziola mesederik egiten.

Zuzendari ez, baina han segitu zenuen lanean.

Bai. Handik hiru urtera LAB sortu zen. Bediako Kepa Leiza etorri zitzaidan, eskolako fotokopiagailuan panfletoak botatzeko eskatzen. Eta Euskal Herriaren historia konplikatu! Andoni Unzu, orain PSOEkoa, etortzen zen paper haien bila. Pinudi batean egoten nintzen, txabolatxo batean, zain. Bilbora baino lehen, handik pasatzen zen propaganda. Unzu motortxo batean etortzen zen. Batzuetan ez zuen propaganda eramaten: "Gaur ez ditut eroango. Gehiago behar ditut. Datorren astera-ko hainbeste egin". Noizbehinka ez zen bila etortzen, eta mila panfleto ateratzea baino zailago da erretzen. Gure Andoni Unzularen gorabeherak.

1972an Iparraldean zaitugu, iheslari.

Kepa Leiza atxilotu zuten, eta polizia berriro hurreratzen ari zitzaidala kon-

Ezkerretara, Martin Orbe, Zeanuriko lanbide eskolako zuzendari zen garaian. Ondoan, Luis Arregi du, eskolaren eragileetakoa.

» "Eskolako lana eta abade lana ez dira berdin: ama bat semearen problemak kontatzen etorri eta ez diozu esango hiru Agur Maria errezatzeko, ezta?"

turatu nintzen. Baina nik ez nuen berriro kartzelara joateko asmorik. Kurtso hasiera zen, lanbide eskolan ni, eta poliziak etorri ziren. Teilapetxu batean ostendu nintzen, paper artean sartuta. "Hemen behar du!", zioten poliziek, baina eskolakoek ezetz, irakasleen organigrama erakutsiz: "Gaur ez du hemen egon beharrik. Ez da hemen". Gero, irakasle batek atera ninduen handik, autotan. Cobrecesera (Santander, Espainia) nahi izan nuen, zistertarren komentura, Julen [Kaltzada] eta biok egonak ginen han, baina ostaturik ez zutela esan ziguten, eta Bien Aparecidara [Ampuero, Santander] joan nintzen, trinitarioetara. Oso ondo hartu ninduten. Nire egoera azaldu nien, botazioa egin zuten, eta baietz erabaki zuten. Eta han egon nintzen, gordeta. Egun batean, Algortako trinitarioak joan ziren hara bisitan, eta badaezpada, ez nintzan inork ezagutu, gelan eman nuen egun guztia. Radio Paris entzuten nuen egunero, eta egun batean, Franco azkenetan zegoela esan zuten. Trinitarioek ere galdetzen zidaten

zer esan ote zuen Radio Parísek, eta nik, entzun-dakoa, Franco azkenetan zegoela. Eta haietako batek: "Zuk daukazu, zuk, Franco hiltzeko gogoal".

Handik, bai, Iparraldera...

Bai. Plana egina neukan. Iruñera eramango ninduten, eta handik, sakramentino batzuen laguntzarekin, Iparralderantz. Gero, bakarrik pasatuko omen nintzen beste aldera, Urepelera. Eta ez dakit

nondik joan nintzen ere. Mendian gora joan eta aurkitu nuen bidea. Eta Urepelerrantz nindoala, artzain bat topatu nuen. "Zer, zu ere Franco gaizto horren iheska zatoz?". "Bai, bai". Eta Urepelen Maite Idirinek-eta hartu ninduen. Haiekin egin nuen aldi bat, beste bolada bat Zeberio-ko abade Amadeo Rementeriaeren etxean -hura ere ihesi joandakoa-, Donibane Lohizune kanpoaldeko beste etxe batean... Azkenetan hantxe egon ziren Jon Idigoras eta emaztea. Horregatik, Jon hil zenean, neuk egin nuen hileta-meza. Horrela historia!

Oraintxe bai, kontatu dituzu zure lagun Eusebio Martijaren "xehetasunak"...

Tira, bada!...

Garai zalapartatsua. "Urte mugituak", zuk esan duzunez.

Xabier Amurizak ondo deskribatu du garai horretako mugimendua bere lanetan. Horregatik, konparazioak egiteak balio ez badu ere, oraingo gazteek ez daukatela guk geneukan garra iruditzen zait. Jendeak eskapismoa egin du, uste dugu instituzioek egingo dutela dena, eta ez da horrela. Nola esango nizuke, bada? Egun baten, Bittor Kapanaga eza-gutu nuen, Gontzal Mendibilen bidez. Gizon jatorra, handia zen Bittor. Gogortzen naiz, behin, kartzelatik irten eta berarekin egon nintzela. Ordurako han ari ziren ETA VI.a, EMK, LKI... eta hau eta hura, eta esan zidan Bittorrekin: "Lur ona dagoen tokian, denetarik erretzen da: belar ederra, sasia, asuna... Asunak kalte egiten du, eta kendu egiten dugu. Sasiak ere bai... baina lurra, hor gelditzen da. Horixe da Euskal Herria, lur honek emango du fruitua". "Ea, bada, Bittor, hala bedi!", esan nion... ■

MOYUA
HILETA ZERBITZUAK
Zure momentu zailetarako

Tel.: 943783447 - 617442466
mmoyua@telefonica.net
Otadui Gotzaina kalea, 27 - Oñati